

kapott családi neve visszavétték, neve az örökbefogadást megelőzően viselt családi és utónevére változik vissza. A gyerek ilyen esetekben ismét gyökeret vált.

Az örökbefogadást előkészítő pszichológus és szociális munkás szakemberek felelőssége a felbontások és visszaadások megelőzése.

Amit tenni lehet:

- Támogatni szükséges az örökbefogadásra jelentkező párokat a hosszú, két-három éves várakozási időben. A családokkal kialakuló bizalmi kapcsolatuk ad alapot a szociális munkásoknak arra, hogy a szülői szerepükben bizonytalanabb párokat motiválttá tegyék a pszichológiai segítség igénybevételére, múltjuk elfogadása és önbizalmuk erősítése érdekében.
- Fontos továbbá a konzultációkon, és képzéseken felhívni a figyelmet a serdülőkor fejlődési sajátosságaira. Tudniuk kell a leendő örökbefogadóknak, hogy a kamaszkor időszakában vér szerinti gyerekeket nevelő családokban is adódhatnak nehézségek, az esetleges problémák megjelenése nem örökbefogadói szülői szerepük kudarca, baj esetén időben kérjenek szakembertől segítséget.
- A biológiai anyával való találkozás sokszor fájdalmas és csalódásteli. Mégis, az örökbe fogadott gyermeket szülőanyja megismerése, a vele való találkozás segíti stabil identitás-élményének kialakulásában.

Ezért fontos, hogy az örökbe fogadó szülők is bátran támogassák gyermeküket származási gyökereinek megismerésében!

„Azzal, hogy az anya kihordta, megszülte, már tett gyermekeért”, a kontextuális családterápiás irányzat nyelvéen jogosultságot szerzett, akárcsak a gyermekről későbbiekben gondoskodó örökbefogadó szülő – írja Böszörményi-Nagy Iván, ezért az „örökbefogadott gyermek mindkét szülő felé lojális, a lojalitás érdemeken, nem pedig hatalmon alapul.” (Böszörményi-Nagy, I. 1991.)

Korbuly Ágnes

Irodalomjegyzék:

- Bede, N. (2000): Kvázi „hasításos” helyzetek. *Család Gyermek Ifjúság*, (9),6: 22-24.
- Böszörményi-Nagy, I.–Krasner, B.R. (2001): *Kapcsolatok Kiegyensúlyozásának dialógusa*. Coincidencia Kft, Budapest.
- Erikson, E.H. (1991): *A fiatal Luther és más írások*. Gondolat, Budapest.
- Fónagy, P.–Target, M. (1998): *A kötődés és a reflektív funkció szerepe a szelf-fejlődésben*. *Thalassa*, (9), 1:5-43.
- Hermann Alice (1979): *A gyermekben érlelődik a jövő*. Válogatott írások. Kossuth Könyvkiadó
- Hermann, I. (1984): *Az ember ősi ösztönei*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- Kerényi, K. (1997): *Görög mitológia*. Szukits Könyvkiadó, Budapest.
- Dr. Katonáné dr. Pehr E. (1999): *Az örökbefogadás és az örökbefogadási eljárás*. HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- Makine, A. (1996): *A francia hagyaték*. AB OVO
- Noy-Sharav, D. (2002): *Good enough adoptive parenting. The adopted child and selfobject relations*. *Clinical social work journal*, (30),1: 57-76.
- Rand, M. (2001): *Titok és utókor-a transzgenerációs fantom elmélete*. in: *A megtalált nyelv szerk.: Ritter, A., Erős, F. Új Mandátum Könyvkiadó*
- Vikár, Gy. (1980): *Az ifjúkor válságai*. Gondolat, Budapest.
- Winnicott, D.W. (1999): *Játszás és valóság*. Animula, Budapest.

„Romapecsenye”

■ MILYEN LEHET MA EBBEN AZ ORSZÁGBAN CIGÁNYGYEREKNEK LENNI?

Milyen lehet magyar nyelven azt mondani, ha valami félresikerült, hogy 'cigányútra' ment. Hallani, ha egy kicsi gyerek kuncsorog valamiért: 'ne cigánykodj'. Ha valahol rendetlenség és piszok és ricsaj van, nyelvünk 'cigány vircsaft' kifejezéssel is illelheti; hogyan tarthatja meg sajátos ízlésvilágát ott, ahol a magyar közízléstől eltérő tarkaságot 'cigányos' jelzővel azonosítjuk? Ahol egy cigány ember saját magyar nyelvjárása kabarétréfák humoralapja, miközben szépnek és ízes beszédnek halljuk a 'magyar' nyelvjárásokat? Ahol a nonszensz, a sohanapján képi megfogalmazása a „cigánygyerekek égből potyogása”? Egy olyan országban, ahol csodálkozva meredünk velünk azonos szinten élő ismerősünkre, 'nahát, nem is tudtam, hogy cigány, hogy kikapálódott', és ettől kezdve megalapozottnak hisszük a megkülönböztetést, miszerint a cigányok tehetnek róla, hogy olyanok, amilyenek, és büszkén hordozzuk körül toleráns voltunkat, miszerint nincs bennünk semmiféle előítélet: van ám cigány haverom is...

Milyen lehet cigánygyerekek lenni ott, ahol ha egy szőke kislány tetves lesz, az anyuka veszi magának a bátorságot, hogy az iskolában fennhangon, a többi gyerek előtt szégyenítsen meg gyereket és tanárt egyidejűleg: a cigánygyerek környékéről márpedig tessék elültetni, az hozta a tetűt. Milyen érzés lehet ezek után oda tartani a fejcskét, tessék kutakodni benne, és milyen érzés lehet az, amikor kiderül, nem tetves a borzos barna haj; s a zavart anyukát hallani: nahát, ez létezhetetlen, mástól nem kaphatta a kislány.

Milyen lehet a város flaszterén caplatni a mamával, tenyeret nyújtogatva, csak egy forintot, éhesek vagyunk, lassacskán megtanulva a szigorú törvényt: kérni, koldulni, kuncsorogni, 'cigánykodni' kell; és milyen érzés lehet az aluljáró kövén a mama ölében ülve cérnahangon karácsonyi énekeket kántálni, az anya szeméből pedig könny folyik?

Otthon pedig, önnön identitásukat őrzendő, az öregebbek el-elmesélik népük eredendő szegénységének történetét. A kezdetek kezdetén az Isten nagy csoportokra osztotta az emberiséget, külön csoportokba állítva őket, hogy szétossza közöttük a javakat.

De bizony a cigányok nagyon messziről jöttek,

elkérték az osztást. Mire odaértek, Isten már telerakta a többi népek hatalmas zsákját; a cigányoknak nem jutott semmi. Mit tehettek hát a hoppon maradottak? Bele-belenyúltak a mások zsákjába; így próbálván visszaszerezni, ami eredendően az övék. Valahogy így szólt a rádióban hallott történet, az esetleges pontatlanságok memóriám számlájára írandók. A történetet a roma önkormányzat egyik tagja mesélte el; kicsit zavartan téve hozzá, na persze ez csak egy réges-régi mese. Nehogy azt gondoljuk mi, hallgatók, hogy az eredet-mese tolvajlásra készíthet... „Szegény ember akkor lop, ha éhes. Akkor sem lop, de hát nagyon éhes” – tanultuk József Attila versét és magyarázatát, a társadalmi igazságtalanságot, a nagy úr a nincs, a nem lehet embertelenítő kényszerét.

Mindennapjainkhoz ma hozzátartoznak azok a beszélgetések, viták, jó esetben közös gondolkodások, amelyek a kisebbségek, különösen a roma kisebbség helyzetével foglalkoznak. Ami ezekből a beszélgetésekből mindig kimarad, az a *közös cél és módszer* megfogalmazása.

Túlérzékenyvé vált a témáról beszélve magyar és cigány egyaránt; olyannyira, hogy a magyar csak romának nevezheti azt az összetett népeiséget, amely magát cigánynak hívja. Micsoda meghasonlottság!

Egy ismerősömet a nyolcvanas években az UNESCO Afrikába küldte valamely, a világ fejlettebbnek nevezett országaiban már évszázadok óta működő intézményrendszer megszervezésére. Hosszú időt töltött különféle afrikai államokban; majd egyetlen kérdést tett fel: miért kellene a saját identitásától távol eső, európai-amerikai minta utánzására készíteni népeket, miért kellene saját képünkre formálni másokat – istenek vagyunk mi?

Ez az igazi, eddig megválaszolatlan kérdés. Mi a cél és mi az eszköz? Tudjuk-e, túl a rutin-szólamokon, milyenek a romák, milyenek tételezzük az „integrált cigányságot”, és főleg, hogyan akar, ha akar egyáltalán integrálódni maga a cigányság? Mindaddig, amíg rosszul értelmezett lojalitás, álságosság, demokratikus és liberális voltunk mutogatása okán nem merjük kimondani azt, aminek kimondása vezetett pl. Amerikában a fekete népeiség helyének megtalálásához, nem jutunk sehová. Gondolkodásunkban és magatartásunkban jelenleg a szólás szabadságának joga időről időre ellentétbe kerül a deklarált személyiségi jogokkal, az esélyegyenlőség kívánalmával; társadalmilag zavarban vagyunk, mikor és mit és hogyan lehet, vagy kell megfogalmaznunk, kimondanunk. Zavarunk olyannyira kiterjedt, hogy egy út menti kisvendéglő étlapján a jogok bizarr értelmezéseképpen a cigánypecsenye „romapecsenye” néven szerepelt, élénk derűtséget váltva ki a betérőkből. A „romapecsenye” drámai megmutatkozása a társadalom zavarának. Nem merünk kimondani dolgokat, mert nincsenek útmutatók, nin-

csenek társadalmi rutinok, amelyek segítenének gondolkodásunk módosulásainak alakulásában.

Önmagunkban kellene tisztáznunk és kimondanunk

azt az egyszerű tény, hogy idegenkedünk attól az embertől, akinek magatartását nem értjük. Az esélyegyenlőség első megközelítése talán éppen annak felismerése és belátása, hogy egyelőre hiányzik mindennapos rutintárunkból a sérült, a nyomorban élő, a környezetünkben zavart okozó, banálissá lett szóval élve a más-ság mint létező. Ha ilyennel találkozunk, zavarba jövünk, s vagy túlreagált szolidaritás indul meg bennünk, vagy finoman elfordítjuk a fejünket.

Talán túl hirtelen zúdult ránk a szólás- és cselekvési szabadság, az emberi méltóság, az esélyegyenlőség, a személyiségi jogok arzenálja, amelyekből mindannyian esetenként válogatjuk ki az éppen ránk vonatkozót. Van olyan korosztály, amely bele-született a két háború közötti magyar-fajta kapitalizmusba; amely megélt háborút és holocaustot, amely korosztály utóbb alkalmazkodott és részben e szellemben nevelte gyermekeit, a köztulajdon és közösségi szellem szentségéhez, majd ugyanebben az egyetlen életében megkapta a személyiség és magántulajdon mindenképp valóságát; a fiatalabbak pedig, akik, látva szüleik-nagyszüleik tétovását vagy az ezt hátrító túlzó magabiztosságát, félelemmel tölti a jelen valósága, bizonytalannak érzi a jövőt. Mindehhez vegyük még hozzá a négyévente automatikusan ellenkezőjére forduló értékvilágot. Azt gondolom, akkor, és csak akkor leszünk képesek valódi együttélésre és szolidaritásra, ha nyíltan, szólás- és gondolat szabadságunkkal helyesen élve beszélünk mindenről, hatalmi vágyak helyett közös megoldást keresve. A brainstorming módszere erre igazán remek példa: mondj ki mindent, ami a témáról eszedbe jut, mert minden ötlet előbbre visz. Nevezett módszer lényegéhez tartozik, hogy mindent ki lehet és kell mondani, akár a legvadabb elképzelést és véleményt is, mert azért jöttünk össze, hogy közös, új minőséget hozzunk együtt létre.

Miért is olyan nehézkes, ha úgymond „felzárkóztatás” címén különválasztják pl. az iskolában a gyerekeket? Mert felhördülünk, kirekesztést kiáltunk. Ugyanakkor tisztelettel említjük meg pl. a Fekete Doboz Alapítvány kizárólag roma fiatalokat oktató filmes iskoláját. Ha nem választják külön, és a roma gyerekek lemaradnak, megbuknak, újfent felhördülünk, kirekesztést kiáltunk. Az integrálás egyenlő-e a beolvasással? Akar-e beolvasni a cigányság? Ha igen, mi a teendő? És ha nem? Hiányoznak azok a beszélgetések, amelyek erről szólnak, szót kimondva, meg nem sértődve. A határainkon kívül élő magyarok esetében azt tartjuk a legfontosabbnak, hogy saját hazájukban, legyen az Erdély, Kárpátalja, Délvidék vagy Amerika, nos, saját hazájukban lehessenek kisebbségükben is egyenértékűen magyarok. A romáktól viszont esetleg azt, hogy saját hazájukban bújjanak ki a bőrből, változzanak halvérű, lehetőleg szóke, csöndes, decens, egykés családokká? A „felzárkóztatás” meglehetősen lekezelő kifejezés, különösen, ha egy egész népcsoporttal kapcsolatban használjuk; tartalmában benne foglaltatik az is, hogy a felzárkóztató szintje magasabb, követendőbb a felzárkóztatotténál. Ez nem sértő? Hogy ki rekeszt ki kicsodát, az sem

egyértelmű. Rendszeresen hallgatom a Rádió-C-t, s bizony megdöbbszemtem, amikor újév első napján több betelefonáló hallgató így köszöntött be: Boldog újévet kívánok minden testvéremnek, minden romának – nekem nem? Az én új évem ne legyen boldog; sértődjek meg, kiáltsak diszkriminációt, kirekesztettséget?

Tudhatom-e, mit jelent mindez? Tudjuk-e, milyen egy roma család, milyen lehet felnőttnek, gyerekek lenni a roma családban? Ahol nem szokás megütni a gyerekeket, ahol a kisgyereket az anya évekig szoptatja, ahol a családi együttérzés az élet legbiztosabb eleme; remek lehet(ne) gyerekek lenni egy olyan nagycsalád-formában, amely évszázadokon áthúzódó szokásokat, értékrendet, világnézetet közvetít, egyszerre kínálva állandóságot és biztosságot.

Milyen érzés lehet hát egy cigánygyerekek saját hazájában mindig és mindenben más-nak, elutasított-nak, kirekesztett-nak lenni? Még a nyári hőségben történt, egy viszonylag üres, java-részt éppen külföldieket szállító villamoson, valahol a Gellért tér előtt. Utazott a kocsin egy fiatal, átlagosan öltözött, ám nyilvánvalóan roma asszony, két gyerekkel. A nagyobbik olyan öt-éves lehetett, a kicsi nem több másfélnél. Az asszony leült, a szemközti ülésre pedig leütette együtt a két gyereket. Az egyik megállónál ellenőrök szálltak fel, körülnézve azonnal ehhez az asszonyhoz léptek, de nem a jegyét kérték. Durván szitkozódva, tegezve a kétgyerekes anyát felszólították, azonnal kotródjatok, koszos cigányok; az ellenőrök stílusa mindenkit, a magyarul nem tudókat is megdöbbszemtetete, egy (magyar) öregúr kivételével, aki hangosan helyeselt, igazuk van, milyen koszos az a gyerek. Magam annyit tudtam tenni, hogy megsimogattam a sírni készülő kislány fejét: nincs semmi baj, ne félj... ekkor leszálltak.

Velük együtt sajnos az ellenőrök is. Annyit láttam még, hogy a megállóban elkérték a fiatalasszony igazolványát. A kislány egyébként pontosan úgy volt piszkos, amennyire időnként saját gyerekeim is egy-egy kiadósabb vizes-homokozós játék után; vagy amennyire egy-egy malteros-festékes ruhájú munkásember, és gyermekien tisztább volt a hajléktalanoknál... Azóta is azon gondolkodom: vajon mit érezhetett ez a kislány, hogyan lesz így önbecsülése, hogyan várhatjuk el tőle néhány év múlva, hogy jó polgára legyen közös világunknak, ha már kicsi gyerek korában csak a megaláztatás, elkülönítés, jogtiprottság élménye éri? Nem tudhatom, honnan jöttek, hová tartottak. Nem tudhatom, hol és hogyan élnek, miképpen azt sem, mit mondott az egyébként csendes, megszeppent anya a gyerekeknek.

Amit tudok, csak annyi: ha valakivel találkozni szeretnék, megbeszélem vele

a találkozó részleteit. És mindketten elindulunk a megjelölt irány felé, hogy nagyjából egyszerre érkezzünk meg; esetleg várunk is egymásra.... Nem elegendő, úgy gondolom, a romák 'felzárkóztatását' célozni mindaddig, amíg a világ, amelyben pedig együtt élünk, elzárkózik. Milyen az, ha egy kórház, egy iskola vagy bármely intézmény roma-nem roma alapon válogat? És milyen az, ha egy intézmény egyformákként kezel mindenkit? Eldönthetetlen, mert nem ez az eldöntendő. A miként az eldöntendő: ha nekem hiányzó dolgot adok valakinek, nem biztos, hogy megfelelően járok el. Annak az igényeit, ízlését, vágyait kell ismernem, akivel együtt akarok élni. És ez nagyon fontos. Az akarat megléte. Tudom, sokan felhördülnek most, de igazán

nézzen ki-kí önmagába: ha valami oknál fogva minden cigány család mondjuk kivándorolna... ugye, ugye...

A kinyújtott kézbe vajon mindig pénzt kell-e tennünk? Hallom a morgolódást: csak kérnek, a mi adónkból tartja el az állam. Igaz ez? Sokszor bizony igaz. Ahogyan az iskolákat és kórházakat, az önkormányzatokat és múzeumokat, a könyvtárat és színházat is, a gyest-gyedet is, a nyugdíjasokat is, a betegeket is, a hajléktalanokat is; a különböző alapítványok csekket-tartó kezébe is mi teszünk. Furcsa jószág az emberi büszkeség, önérzet, amely gyámoltatlanná válik, ha kérni kell, ha ez az állapot sokáig eltart, ha megváltozására semmi esély, ez a gyámoltatlanság agresszív is válhat, igazságérzetünk ugyanis megmarad; ha milliós fizetésekről, ha rosszul dolgozó emberek eltávolításukat követő hatalmas végkielégítéseiről, köznapis ember számára felmérhetetlen összegű sikerdíjakról hallunk, miért éppen a nyomorgókra, az éhezők-fázókra, a kirekesztettek haragszunk? Azért, mert az megfogalmazható egyszerű, köznapis szavakkal: mert nem akar dolgozni (holott talán éppen mi utasítottuk el), hogy csak kéregetni tud (mintha neki nem kellene ennie és laknia), hogy szörnyű hangosak (persze, ha „Olasz”-ból vagy „Görög”-ből jövünk haza, szeretettel emlékezünk a temperamentumos és jókedvű népekre), hogy milyen az ízlésük (miközben a sűrűfekete-barna között üdítő egy színesebb öltözet). A bűnbak szerepe bizony nagyon nehéz. Elgondolkodom: igazán szükségünk van-e arra, hogy tévedéseink, vétkeink súlyát bűnbakra hárítsuk, hordozza ő annak terhét, mellyel mi nem tudunk megbirkózni? És ezzel az áthárítással valóban könnyebb lett a lelkiismeretünk?

El kellene ismernünk, legalább önmagunknak, hogy igenis vannak előítéleteink, előképzeteink, általánosító besorolásaink; a déli népek hangosak, az északiak isznak, a cigányok restek, a zsidók ügyeskednek, a magyar virtus utolérhetetlen... A segítők, szociális munkások, kórházi ápolók-orvosok, karitatív szervezetek tagjai vállalt munkájuk okán nem lehetnek előítéletek, és viszont: ha azok lennének, nem dolgoznának ilyen területeken. De sajnos a nagyléptékű megoldásokat nem ők tervezik meg. Akik pedig terveznek, a döntési helyzetben levők inkább elméletben és gondolkodásban előítélet-nélküliek; napi életük olyan síkon zajlik, ahol nincs közvetlen érintkezési pont a 'felzárkóztatandó' réteggel. Szívesen megnéznék egy olyan jelenetet, amikor mondjuk egy gondozatlan, ittas, bűdös bármilyen ember valamilyen módon átjutva a kapuőrökön bejutna valamelyik minisztériumi ügyintéző szobájába... Vajon hogyan működne ekkor a megértés, elfogadás, személyiségi jogok stb. elve?

Eszembe jut egy dokumentumfilm néhány képsora: egy hajdan virágzó, mára felszámolt, bezárt vasútállomás alkalmazott, évek óta munkanélküli cigány férfi és családja története. Nem kerülhették el a kilakoltatást, gyerekek, asszonyok álltak dermedten az otthonukat felszámoló hatóság előtt. A kölcsönkapott nyomorúságos lovasszekérre felpakolt életükkel indultak egy új hely felé... ahol meg sem állhatott még pihenni sem a ló, a falu népe továbbzavarta őket. A szekér pedig, növekedő gyerekekkel, haló öregekkel, már sírni sem tudó felnőttekkel talán azóta is megy, megy; nincs hely, ahová megérkezhetne.

Milyen lehet gyereknek lenni azon a szekéren?

Pongrácz Erzsébet

Az Európa Tanács R (2003) 20. számú ajánlása a fiatalok bünelkövetőire vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerről¹

A felnőtt bünelkövetőkhöz képest a fiatalok esetében „más elbánásra” lehetőséget biztosító igazságszolgáltatási rendszer Észak-Amerikában és Európában a XIX. század második felében alakult ki. A „más elbánás” lényege: a nevelési eszme középpontba állítása, a speciális prevenció előtérbe helyezése, intézményi szinten a felnőtt bünelkövetőkre vonatkozótól elkülönülő büntető igazságszolgáltatási rendszer. A szakirodalomban *jóléti* (az amerikai irodalomban: *parens patrie*) modellnek nevezett rendszer a fiatalok érdekeire, szükségleteire koncentrál, nem pedig az elkövetett bűncselekmény súlyára és az ahhoz igazodó arányos büntetésre.

A XX. század második felére nyilvánvalóvá vált, hogy önmagában a fiatalok büntető igazságszolgáltatási rendszere

nem képes a felnövekvő korosztályok bünelkövetésének visszaszorítására. Ráadásul az 1960-as évektől kezdve a szakirodalomban többen – elsősorban Amerikai Egyesült Államokbeli szerzők – kétségbe vonták a fiatalok XIX. században kialakult büntető igazságszolgáltatási rendszere változatlan fenntartásának indokoltságát.²

Az előzőek nyomán, valamint a gyermek- és fiatalkori bünelkövetés mennyiségi és minőségi változásainak és jelenség társadalmi-gazdasági-kulturális alapjainak feltárására vonatkozó kutatá-

¹ Másodközlés. A tanulmány megjelent a Wiener A. Imre ünnepi kötetben. Szerk.: Ligeti Katalin. KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 2005. 517-529.o.

² Így például Marvin E. Wolfgang egyik cikkében amellett érvelt, hogy a hagyományos jóléti modell szerinti igazságszolgáltatási rendszer csupán a 14 vagy 16 éven aluli elkövetőkkel foglalkozzon, míg a 16 éven felüliekkel, különösen, ha súlyos bűncselekményt követtek el, a rendes büntető bíróság. Álláspontja szerint ugyanis „súlyos bűncselekménnyel a súlyának megfelelően kell foglalkozni, tekintet nélkül arra, hogy az elkövető 17, 37, vagy 67 éves.” Wolfgang, M. E.: Abolish the Juvenile Court System. California Lawyer 1982/11, 12-13 pp.